

**ПЕРЕКЛАД АНГЛІЙСЬКИХ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ
З АНТРОПОНІМІЧНИМ КОМПОНЕНТОМ
УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ У ФРАЗЕОЛОГІЧНОМУ СЛОВНИКУ**

Єрьоменко С. В., Расвська І. В.

ВСТУП

Фразеологізми досить часто стають предметом дослідження у різних лінгвістичних студіях, тож є значна кількість праць, у яких розглядаються різні аспекти фразеології. Водночас увага до фразеологізмів не зменшується, що призводить до появи нових розробок із цього питання.

До питань перекладу фразеологізмів зверталася ціла низка вчених-перекладознавців, серед яких І.В. Корунець, В.І. Карабан, В.Н. Комісаров, А.В. Федорів, А.В. Кунін, Ж.А. Голікова, Т.О. Казакова, С.С. Кузьмін, С.П. Романова, А.Л. Коралова, Ю.В. Піввуєва, Є.В. Двойніна та ін.

Пропоноване дослідження аналізує способи передачі англійських фразеологізмів з антропонімічним компонентом в англо-українському фразеологічному словнику за редакцією К.Т. Баранцева. Це довідкове видання містить близько 30 000 англійських фразеологізмів і варіанти їх перекладу українською мовою.

Метою роботи є опис основних способів передачі фразеологізмів, компонентом яких є власне ім'я у досліджуваному фразеологічному словнику.

Об'єктом дослідження є англійські фразеологізми з антропонімічним компонентом. Предметом дослідження – способи передачі англійських фразеологізмів з антропонімічним компонентом українською мовою.

Для досягнення поставленої мети у роботі застосовуються такі загальнонаукові методи: аналіз і синтез теоретичного матеріалу, описовий метод; власне лінгвістичні методи: зіставний, контекстуально-інтерпретаційний, метод компонентного аналізу; кількісний метод.

1. Переклад фразеологізмів: теоретичні засади

А.В. Кунін, автор англо-російського фразеологічного словника, наводить таке визначення фразеологізмів: «це роздільно оформлені одиниці мови з повністю або частково переосмисленим значенням»¹.

Подібне визначення фразеологізмів пропонує автор тлумачного перекладацького словника: «Фразеологізми – це сполучення слів, тобто роздільно оформлені утворення з повністю або частково переосмисленими компонентами»².

У термінологічній енциклопедії «Сучасна лінгвістика» зазначається, що фразеологізм – це «стійкі, зв'язані єдністю змісту, постійно відтворювані в мовленні сполуки або висловлення, які ґрунтуються на стереотипах свідомості, є репрезентантами культури народу й характеризуються образністю й експресивністю»³. З наведених визначень стає зрозумілим, що основними характеристиками фразеологічної одиниці є сполучення слів, які мають єдине неподільне значення і сприймаються як одне ціле, незважаючи на свою структурну гетерогенність.

Зупинимося на детальнішому розгляді поглядів вчених, котрі аналізують особливості перекладу англійських фразеологізмів українською мовою, або навпаки.

І.В. Корунець⁴ розглядає особливості передачі фразеологізмів з англійської мови українською і виділяє такі способи:

1. За допомогою абсолютного еквіваленту: a lost sheep – заблудла вівця, Augean stables – авгієві стайні.

2. За допомогою відносного еквіваленту: a lot of water had run under the bridge since then – багато води сплигло відтоді, to make a long story short – сказати коротко.

3. За допомогою аналогового перекладу: like mistress, like maid – яблуко від яблуні недалеко падає, beat a dead horse – товкти воду у ступі.

4. За допомогою описового перекладу, що може складатися з одного слова, словосполучення чи розгорнутого речення. Наприклад: to pall and peel – грабувати, white elephant – подарунок, якого важко позбутися.

¹ Кунин А.В. Англо-русский фразеологический словарь. Москва : Русский язык, 1984. С. 7.

² Нелюбин Л.Л. Толковый переводоведческий словарь. Москва : Флинта, 2003. С. 147.

³ Селіванова О. Сучасна лінгвістика : термінологічна енциклопедія. Полтава : Довкілля-К, 2006. С. 641.

⁴ Корунець І.В. Теорія і практика перекладу (аспектний переклад) : підручник. Вінниця : Нова Книга, 2003. 448 с.

Подібною до класифікації І.В. Корунця є класифікація способів перекладу українських фразеологізмів англійською мовою В.І. Карабана. Вчений виділяє такі способи:

1. Моноеквівалентний переклад, коли українському фразеологізму безпосередньо відповідає лише один англійський фразеологізм (із можливими лексичними або граматичними варіаціями), цей спосіб передачі фразеологізмів має два різновиди, а саме абсолютний фразеологічний еквівалент і відносний фразеологічний еквівалент. Моноеквівалентний переклад спостерігається при передачі інтернаціональних фразеологізмів, запозичених із Біблії, давньогрецької та давньоримської міфології. Наприклад: розрубати гордіїв вузол – to cut the Gordian knot. Абсолютний фразеологічний еквівалент – «це такий фразеологізм у мові перекладу, що повністю або майже повністю (з урахуванням певної варіативності у граматичних і лексичних характеристиках) збігається з відповідним фразеологізмом у мові перекладу в усіх відношеннях – за значенням, образністю та стилістичним забарвленням, і за граматичною структурою і лексичним вираженням»⁵. Наприклад: грати з вогнем – to play with fire, читати поміж рядків – to read between the lines. Відносні моноеквіваленти – «це такі фразеологізми у мові перекладу, що збігаються з відповідними українськими фразеологізмами за своїм значенням та стилістичним забарвленням, але відмінні від останніх своїми певними граматичними характеристиками або лексичним складом»⁶. Наприклад: корінь зла – the root of the trouble, ложка дьогтю у бочці меду – a fly in the ointment.

2. Наступний спосіб передачі фразеологічних одиниць, за В.І. Карабаном, – це вибірковий переклад, «коли з кількох фразеологізмів-синонімів вибирається найбільш адекватний варіантний відповідник»⁷. Вибір потрібного варіанту залежить від контексту та стилістичних характеристик. Наприклад, фразеологізм «розв'язати собі руки» має два відповідники в англійській мові: to be a free agent – із позитивною конотацією, to have a free hand – із негативною конотацією.

3. У тих випадках, коли в англійській мові відсутній відповідник українського фразеологізму, застосовують прийом вільного перекладу, суть якого полягає в тому, що перекладач сам створює адекватний відповідник. Є два основні способи вільного перекладу фразеологізмів: калькування й описовий переклад. Калькування – «це дослівний

⁵ Карабан В.І. Переклад з української мови на англійську : навчальний посібник. Вінниця : Нова Книга, 2003. С. 356.

⁶ Там само. С. 357.

⁷ Там само. С. 358.

переклад фразеологізму із дотриманням усіх норм мови перекладу»⁸. Порушення норм при перекладі призводить до буквалізму (дослівного перекладу без урахування норм мови перекладу), який вважається значною перекладацькою помилкою. Цей прийом перекладу фразеологізмів застосовується тоді, коли перекладений таким чином фразеологізм цілком зрозумілий носіям мови перекладу. Наприклад: сидіти, склавши руки – to sit with one's arms folded. Описовий переклад – «це розкриття змісту фразеологізму без збереження його образності»⁹. Наприклад: легкий на ноги – such as can walk quickly and without fatigue.

Підсумовуючи розгляд теоретичного матеріалу, зазначимо, що переважно всі дослідники одностайні у визначенні відповідних способів передачі фразеологізмів у мові перекладу, вони лише користуються різними термінами для позначення цих способів, хоча розуміють під цим подібні явища. Так, не викликає заперечення переклад із використанням еквіваленту й аналогу (А.В. Кунін, Т.О. Казакова, В.Н. Комісаров, Ж.А. Голікова), але у класифікаціях В.І. Карабана, С.С. Кузьміна, А.Ф. Федорова вони мають назву «повний еквівалент» і «відносний (частковий) еквівалент», який відповідає аналогу в інших класифікаціях. У своїх працях С.П. Романова, А.Л. Коралова, І.В. Корунець розрізняють повні та часткові еквіваленти (котрі відрізняються граматичними незбігами) й аналоги. Стосовно ж інших способів передачі фразеологічних одиниць у дослідників немає значних термінологічних розбіжностей, і переважно всі говорять про калькування, описовий переклад і лексичний переклад. Також традиційно переклад із використанням еквіваленту й аналогу зараховують до фразеологічних способів перекладу, а калькування, описовий і лексичний переклад – до нефразеологічних способів перекладу (А.В. Федорів, Ж.А. Голікова). Допустимим є застосування комбінованого / паралельного перекладу (А.В. Кунін, Т.О. Казакова), який передбачає застосування декількох способів передачі вихідної фразеологічної одиниці, проте найчастіше це зустрічається у довідкових виданнях.

Отже, методом суцільної вибірки з аналізованого словника було відібрано 224 фразеологічні одиниці, до складу яких входило власне ім'я. Відповідно до власного імені, що входить до складу вихідного фразеологізму, всі аналізовані нами сталі сполучення можна розділити на такі групи:

⁸ Там само. С. 358.

⁹ Там само. С. 359.

1. Фразеологізми, до складу яких входить ім'я античного героя. Це може бути ім'я античного бога чи богині, ім'я античного міфологічного героя чи персонажа, ім'я античного історичного діяча. Такі фразеологічні одиниці запозичені з літератури стародавньої Греції чи Риму.

the cup of Circe – келих, напій Цирцеї, який обертає людей на інших істот [етим. міф.] (255)¹⁰;

Achilles' spear – щось, що ранить і зцілює [етим. міф.] (15);

the cask of Danaides – бочка Данаїд, бездонна бочка [етим. міф.] (199);

Lares and Penates – лари та пенати; те, що створює затишок; домашнє вогнище (у староримській міфології – боги-покровителі домашнього вогнища) (507);

the bed of Procrustes – прокрустове ложе; мірка, під яку штучно підганяють явища та факти, перекручуючи їх [етим. міф.] (83);

the torments of Tantalus – муки Тантала; танталові муки; нестерпні страждання, спричинені спогляданням бажаної мети й усвідомленням неможливості її досягти [етим. міф.] (960);

the thread of Ariadne – нитка Аріадни; дороговказ, спосіб, що допомагає вийти зі скрутного становища [донька критського царя Аріадна, давши грецькому герою Тезею кубок ниток, допомогла йому вибратися з лабіринту] (964).

2. Фразеологізми, до складу яких входить біблійне ім'я, тобто фразеологізми, запозичені з Біблії. Біблійні фразеологізми становлять важливий і цікавий шар фразеології у багатьох мовах світу, оскільки їхній відбір у кожній мові відбувається з одного джерела – Біблії. «До специфічних особливостей біблеїзмів необхідно віднести насамперед їхню змістовну структуру, в якій чітко простежуються морально-дидактичні, морально-етичні складники, а також їхні лінгвостилістичні особливості, що виявляються в конотативності їхньої семантичної структури. Крім того, в англomовній біблійній фразеології спостерігається процес десакралізації, що може спричинити іронічне або жартівливе забарвлення біблеїзму»¹¹.

as poor as Job – бідний як Іов; злидений, нужденний [етим. бібл.] (30);

Judas kiss – поцілунок Іуди; зрадницький поцілунок [етим. бібл.] (558);

¹⁰ Англо-український фразеологічний словник / за ред. К.Т. Баранцева. Київ : Знання, 2005. 1056 с. Тут і далі цитуємо за цим виданням, вказуючи у круглих дужках сторінку.

¹¹ Набока О.М. Біблеїзми з Євангелія від Матвія у мові та мовленні (на матеріалі англomовних словників та текстів) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04. Одеса : ОНУ, 2006. С. 6.

Joseph's coat – багатий одяг; почесний одяг [етим. бібл.] (558);

doubting Thomas – скептик; Хома невірний [етим. бібл.] (289);

the curse of Cain – прокляття Каїна [етим. бібл.] (256);

bow the knee to Baal – створити собі кумира; поклонятися ідолу [етим. бібл.] (155);

Adam's apple – адамове яблуко; кадик (17).

3. Фразеологізми, до складу яких входять власні імена літературних героїв, тобто фразеологізми, запозичені із творів англомовної літератури та літератур народів світу. Наприклад:

Jack Horner – самовдоволений пихатий хлопчисько [вираз походить із дитячого вірша: Little Jack Horner,

Sat in a corner,

Eating a Christmas pie,

He put in his thumb,

And he pulled out a plump,

And said, 'What a good boy am i!'] (554);

the faithful Adam – вірний старий слуга [за ім'ям персонажа у комедії В. Шекспіра As You Like it] (320);

Dr. Jekyll and Mr. Hyde – людина, котра уособлює два начала – добре та зле [за ім'ям героя повісті Р.Л. Стівенсона 'The Strange Case of Dr. Jekyll and Mr. Hyde'] (282);

cap of Fortunatus – шапка, що виконує всі бажання свого хазяїна; шапка-невидимка [Fortunatus – казковий персонаж] (194);

Cordelia's gift – тихий, ніжний жіночий голос [схожий на голос Корнелії – героїні трагедії Шекспіра King Lear] (245);

Alnaschar's dream – пусті мрії, фантазування [в одній із казок «Тисячі й однієї ночі» йдеться про Альнашара, який на всі свої гроші накупив вироби зі скла і поклав їх до корзини, однак, замріявшись про те, як він стане багатієм, і розсердившись на свою дружину, Альнашар вдарив по корзині й розбив усе скло] (20).

4. Фразеологізми, до складу яких входять власні імена відомих історичних діячів у різних галузях людської діяльності. Одна з дослідниць цю групу фразеологізмів називає «фразеологізмами із прецедентним для англійської лінгвокультури ім'ям-компонентом»¹². Наведемо приклади таких фразеологізмів:

the admirable Crichton – учена, освічена людина, учений муж [за ім'ям відомого шотландського ученого XVI ст., який отримав ступінь магістра у 14 років] (18);

¹² Медведь А. Англійські фразеологізми з антропонімічним компонентом в аспекті перекладу. *Нова Філологія* : збірник наукових праць. Запоріжжя : ЗНУ, 2008. С. 295.

Scavenger's daughter – лещата [знаряддя тортур, за своєю дією протилежні дибі; Scavenger – спотворене прізвище Скевінгтона (Skevington) коменданта Тауера, який за часів Генріха VIII винайшов це знаряддя тортур] (783);

according to Cocker – «як по Кокеру»; правильно, точно за всіма правилами [Е. Кокер – автор англійського підручника з арифметики, широко вживаного у XVII ст.] (14);

John Doe and Richard Roe – уявний позивач і відповідач на судовому процесі [імена вигаданих юридичних осіб, що фігурують в англійському судочинстві першої половини XIX ст.] (557);

Jack Ketch – кат [за ім'ям англійського ката XVII ст.] (555).

5. Група інших фразеологізмів, до складу яких входить власне ім'я людини. Це може бути фразеологізм, вживаний у розмовному мовленні, у якійсь окремій сфері діяльності, наприклад, військовій. Наведемо приклади.

Joe Blow – амер., військ., жарг. – солдат (556);

Jack Raw (Johnny Newcome) – сл. новак, молокосос; військ., жарг. новобранець (555);

Jack of both sides – дворушник; людина, що намагається служити багатьом; і нашим, і вашим (555);

Brown, Jones and Robinson (Tom, Dick and Harry) – Браун, Джонс і Робінзон; прості, звичайні, рядові англійці (174); рядові звичайні люди; кожна людина; будь-яка людина (957).

2. Передача фразеологізмів у фразеологічному словнику

Перейдемо до розгляду особливостей перекладу англійських фразеологізмів з антропонімічним компонентом. Їхній переклад в аналізованому нами словнику становить значний інтерес, оскільки «слова-компоненти фразеологізму повністю не десемантизуються, внаслідок чого формування цілісного значення фразеологічної одиниці відбувається з урахуванням семантики компонентів-назв людини, які є стрижневими словами досліджуваних одиниць. Вони становлять ядро образу, за допомогою якого розкривається внутрішня форма фразеологізму»¹³. Незважаючи на той факт, що більшість з аналізованих нами фразеологізмів були запозичені в порівнювані мови зі спільних джерел (йдеться про текст Біблії й античну літературу), у словнику К.Т. Баранцева при передачі англійських фразеологізмів з антропонімічним компонентом повністю превалює **комбінований переклад**. Укладач словника може наводити еквівалентний переклад, лексичний переклад, описовий переклад, іноді

¹³ Там само. С. 294.

переклад за допомогою аналогу чи дослівний переклад (або їхні комбінації), який супроводжується перекладацькими роз'ясненнями: звідки запозичено відповідний фразеологізм, яке він має значення, де вперше його було вжито тощо.

sister Anne – вірний друг (про жінку) [за ім'ям вірної сестри сьомої дружини Синьої Бороди в однойменній казці] (860);

Sally Lunn – здобна булочка [за ім'ям жінки-кондитера кінця XVIII ст.] (827).

Як бачимо, у вищенаведених прикладах вихідні фразеологізми передаються за допомогою комбінованого перекладу, що включає опис значення цих фразеологізмів і роз'яснення їхнього походження – з літературного твору (дитячої казки) та від імені відомого кондитера. Власне ім'я не відтворюється при перекладі, але значення самих фразеологізмів завдяки застосуванню комбінованого перекладу розкрито повністю.

Jack Ketch – кат [за ім'ям англійського ката XVII ст.] (555).

У цьому прикладі переклад здійснено за допомогою лексичного перекладу та роз'яснювального перекладу, представленого у квадратних дужках, який розкриває походження вищенаведеного сталого словосполучення слів. Власна назва при перекладі не відтворюється.

nosey Parker (Paul Pry) – людина, котра всюди суне свого носа, занадто цікава людина (Paul Pry – головна дійова особа в комедії Дж. Пула (J. Poole, 1786–1872) 'Paul Pry') (691);

king Charles's head – ідея фікс, нав'язлива ідея [за романом Ч. Дікенса (Ch. Dickens, 1812–1870) 'David Copperfield'] (572).

Переважно у всіх випадках при передачі фразеологічних одиниць з антропонімічним компонентом, взятих із літературних творів, власна назва не відтворюється у перекладі. Сам фразеологізм передається за допомогою комбінованого перекладу, який містить опис значення вихідного фразеологізму та роз'яснення його походження у квадратних дужках. Все це продемонстровано вищенаведеними прикладами.

Barmecide dinner – банкет, на якому нічого їсти; уявне, позірне благодіяння, удаваний достаток [в одній із казок «Тисячі і однієї ночі» змальовується, як багатій Бармакид, запросивши бідняків пообідати з ним, наказав подавати пусті блюда] (63).

У вищенаведеному прикладі фразеологічна одиниця містить власне ім'я одного з героїв казок, яке не відтворюється у перекладі. А сам фразеологізм передається за допомогою поєднання описового перекладу та роз'яснювального перекладу, який розкриває походження відповідного сталого сполучення слів.

Jack Sprat – карлик, нікчема [вираз взято з дитячого вірша
Jack Sprat could eat no fat
His wife could eat no lean;
And so it was, between them both,
They licked the platter clean] (555).

У цьому прикладі комбінований переклад включає поєднання лексичного перекладу, тобто перекладу фразеологізму за допомогою одного слова та роз'яснювального перекладу, який розкриває походження фразеологізму з дитячого віршика. Власне ім'я при перекладі не зберігається. Лексичний переклад розкриває значення вихідного фразеологізму, проте у перекладі не зберігається одна з основних характеристик фразеологізмів – його сталість, оскільки у разі лексичного й описового перекладу у мові перекладу ми вже не маємо справи зі сталим сполученням слів.

Aladdin's lamp – чарівна лампа Аладіна (талісман, що виконує всі бажання його володаря [вираз взято з казки «Аладін і чарівна лампа» із книги «Тисяча й одна ніч»; Аладін натирав свою лампу, щоб викликати джина, який виконував всі його бажання] (21).

У вищенаведеному прикладі переклад фразеологізму здійснений за допомогою поєднання дослівного перекладу (власне ім'я казкового героя передається за допомогою традиційного ономастичного відповідника), описового перекладу у круглих дужках, що описує значення вихідного фразеологізму, та роз'яснювального перекладу, який пояснює етимологію, тобто походження сталого словосполучення.

Jack of all trades – майстер на всі руки; людина, котра виконує різні доручення (555).

У цьому прикладі фразеологічна одиниця передається за допомогою аналогу – *майстер на всі руки й опису – людина, що виконує різні доручення*. Переклад із використанням аналогу допомагає зберегти значення вихідного фразеологізму, його сталість та образність, відрізняючись лише лексико-граматичним вираженням, описовий же переклад доповнює, розкриває значення вихідного фразеологізму.

Jack the Ripper – Джек-Різник [так називали убивцю жінок, котрий діяв у Лондоні у 1888–1889 рр.] (555);

John Barleycorn – Джон Ячмінне Зерно [вираз набув особливої популярності після використання його Р. Бернсом (R. Burns 1759–1796)] (557);

John Bull – Джон Буль, типовий англієць (глузливе прізвисько англійців) [вперше було вжито придворним лікарем Дж. Арбетнотом (J. Arbethnot, 1667–1735) у його сатиричному памфлеті «Позов без кінця, або історія Джона Буля»] (557).

У перших двох прикладах ми спостерігаємо застосування комбінованого перекладу, який включає поєднання дослівного перекладу при передачі загальної назви (Різник, Ячмінне Зерно), власне ім'я, компонент фразеологізму, передається за допомогою традиційного ономастичного відповідника. Також дослівний переклад супроводжується роз'яснювальним перекладом у квадратних дужках. У третьому прикладі укладач словника пропонує нам традиційний ономастичний відповідник власній назві, далі йде описовий переклад і роз'яснювальний переклад, який пояснює, коли була вперше вжита відповідна фразеологічна одиниця в англійській мові.

Box and Cox – люди, що по черзі займають приміщення [за назвою фарса Дж. Мортон (J.M. Morton, 1811–1891), дійові особи якого John Vox і James Cox живуть в одній кімнаті, користуючись нею по черзі – один удень, другий вночі] (155).

Пропонований фразеологізм передається за допомогою комбінації описового перекладу та роз'яснювального перекладу, власне ім'я при перекладі не зберігається.

father Knickerbocker – «батько Нікербокер» [так жартівливо називають Нью-Йорк, за ім'ям героя гумористичної книги В. Ірвінга (W. Irving, 1783–1859) 'Knickerbocker's History of New York', Knickerbocker – голландське прізвище, яке часто зустрічалося серед перших поселенців] (328).

Вищенаведений фразеологізм з антропонімічним компонентом передається за допомогою поєднання дослівного перекладу, де власне ім'я передається за допомогою практичної транскрипції, та роз'яснювального перекладу, який розкриває значення та походження вихідного фразеологізму. Більшість фразеологізмів, до складу яких входить власне ім'я героя літературного твору або власне ім'я історичної особи, передається за допомогою комбінованого перекладу, причому власне ім'я у перекладі не зберігається.

Звернемося до прикладів і проаналізуємо, як перекладаються фразеологізми, до складу яких входить біблійне ім'я або ім'я античного бога чи героя. Слід зазначити, що їхній переклад в аналізованому нами словнику також здійснено за допомогою комбінованого перекладу.

Achilles' heel – ахіллесова п'ята; уразливе, слабе місце [етим. міф.] (15);

Augean stable – авгієві стайні; занедбане, занехаяне місце [етим. міф.] (54).

Два вищенаведені приклади фразеологічних одиниць передаються в українському перекладі в аналізованому нами словнику за допомогою комбінованого перекладу, який містить еквівалент (*ахіллесова п'ята*, *авгієві стайні*) й описового перекладу, що пояснює значення вихідних

фразеологізмів. Роз'яснювальний переклад представлений лише короткою приміткою, яка вказує на походження відповідного фразеологізму. Власні імена грецької міфології у перекладі переходять у загальні назви та загальноприйнято вживаються в українській мові як загальні назви.

cut the Gordian knot – розрубати гордіїв вузол; розв'язати складну проблему застосуванням сили (261);

Damocles' sword – дамоклів меч; нависла, загрожуючи біда, небезпека [етим. міф.] (263);

Draconian laws – драконівські закони; суворі закони [за ім'ям Дракона – легендарного римського законодавця VII ст. до н.е.] (291).

Стаття аналізованого нами словника пропонує комбінацію перекладацьких рішень для передачі вихідних фразеологізмів – це поєднання еквівалентного перекладу (в якому власна назва переходить у загальну назву) й описового перекладу, що розкриває значення фразеологічної одиниці. Примітка про походження відповідного фразеологізму також представлена у словниковій статті.

Saul among the prophets – Саул серед пророків (людина, яка захищає те, на що сама нещодавно напала або навпаки; людина з несподівано виявленими талантами) [етим. бібл.] (828).

У цьому прикладі вихідна фразеологічна одиниця передається за допомогою поєднання дослівного перекладу, опису значення вихідного фразеологізму та роз'яснення походження фразеологічної одиниці. Власне ім'я, яке входить до фразеологічної одиниці, зберігається при перекладі та передається за допомогою традиційного ономастичного відповідника. За допомогою комбінації різних перекладацьких рішень у перекладі повністю відтворено значення вихідного фразеологізму, його сталість і лексико-граматичне вираження.

to cross the Styx – померти; сконати; піти до праотців; віддати душу Богові; дати або врізати дуба [етим. міф.] (87);

Benjamin's mess – найбільша порція; лєвова пайка [етим. бібл.] (104).

У цьому разі переклад першого прикладу здійснено за допомогою застосування комбінації перекладацьких рішень, зокрема поєднання лексичного перекладу (*померти, сконати*), описового перекладу (*піти до праотців*) і перекладу з використанням аналогу (*віддати душу Богові, дати / врізати дуба*). У другому прикладі спочатку у словниковій статті пропонується описовий переклад, потім переклад із використанням аналогу.

Damon and Pythias – Дамон і Піфіас (нерозлучні друзі) [етим. міф.] (263);

David and Jonathan – Давид та Іонафан (нерозлучні друзі) [етим. бібл.] (265).

Комбінований переклад включає використання традиційного ономастичного відповідника для передачі власних імен та описового перекладу, який розкриває значення вихідного сталого словосполучення слів. Роз'яснювальний переклад представлений приміткою про походження фразеологізму.

Naboth's vineyard – навуфеїв виноградник; предмет заздрості, зазіхання [етим. бібл.] (680);

Sphinx's riddle – загадка сфінкса; дуже важка загадка, проблема [етим. міф.] (877).

Вищенаведені фразеологізми передаються в аналізованому нами словнику К.Т. Баранцева за допомогою комбінованого перекладу, який включає поєднання еквіваленту (власна назва переходить у загальну) й описового перекладу, що пояснює значення відповідного фразеологізму. Також у словниковій статті представлена примітка про джерело фразеологізму. Ще один приклад:

Fabian policy – обережна вичікувальна політика у боротьбі із супротивником [за ім'ям римського полководця Фабія, прозваного «Кунктатором» (=Повільником)] (318).

У цьому прикладі передачі фразеологічної одиниці, запозиченої з античної літератури, комбінований переклад становить поєднання описового перекладу, який пояснює значення вихідного фразеологізму, та роз'яснювального перекладу, що відтворює походження аналізованого нами фразеологізму. Власне ім'я не зберігається при перекладі.

Pandora's box – ящик Пандори; джерело всіляких лих [етим. міф.] (739)

Вихідний фразеологізм передається за допомогою поєднання еквівалентного перекладу, в якому власне ім'я передається за допомогою традиційного ономастичного відповідника, й описового перекладу, що розкриває значення фразеологічної одиниці.

Отже, здебільшого фразеологізми, компонентом яких є власне ім'я біблійного чи міфологічного походження, передаються за допомогою комбінованого перекладу. Комбінований переклад може містити еквівалент чи аналог і доповнюватися описовим перекладом. Роз'яснювальний переклад, що наводиться у квадратних дужках, містить лише посилання на джерело, звідки було запозичено відповідний фразеологізм.

Серед прикладів нашої вибірки, більшість із яких все ж таки передається у словнику К.Т. Баранцева за допомогою комбінованого

перекладу, нами були зафіксовані випадки застосування окремо **описового перекладу**.

appeal to Caesar – звернутися, апелювати до вищої влади, до старших (32);

Achilles' spear – щось, що ранить і зцілює [етим. міф.] (15);

Cassandra's warnings – застереження, на які не звертають уваги, але які збуваються [етим. міф.] (199);

cheap Jack (John) – мандрівний дрібний торговець (213);

Job's post – людина, що приносить погані вісті [етим. бібл.] (557).

Описовий переклад спостерігався переважно при передачі фразеологізмів, до складу яких входило біблійне або міфологічне ім'я. Описовий переклад належить до нефразеологічних способів перекладу, оскільки за його застосування зберігається у мові перекладу значення вихідного фразеологізму, його сталість не відтворюється, бо у мові перекладу він може пояснюватися за допомогою або розгорнутого словосполучення, або навіть речення. У разі застосування описового перекладу власна назва не зберігалася також. У словниковій статті також міститься пояснення походження відповідного фразеологізму, що показано вище.

У незначній кількості прикладів нами був зафіксований переклад із використанням **еквіваленту**.

Caesar's wife is above suspicion – дружина Цезаря поза підозрою (189);

the curse of Cain – прокляття Каїна [етим. бібл.] (256);

Jack and Jill – хлопець і дівчина (554).

Еквівалентний переклад є найоптимальнішим варіантом передачі вихідного фразеологізму у мові перекладу, оскільки він зберігає сталість, образність і значення вихідного фразеологізму, його лексико-граматичне вираження. Власні імена-компоненти фразеологізму передаються за допомогою традиційних ономастичних відповідників.

Іноді зустрічався серед прикладів нашої вибірки і **лексичний переклад**, тобто переклад вихідного фразеологізму за допомогою одного слова. Наприклад:

Joe Blow – амер., військ., жарг. солдат (556);

Jack Raw (Johnny Newcome) – сл. новак, молокосос; військ., жарг. новобранець (555).

Такий малий відсоток застосування окремо одного перекладацького способу при передачі фразеологізмів з антропонімічним компонентом можна пояснити, по-перше, тим, що словник К.Т. Баранцева – це довідкове видання, призначене для користування широким колом осіб, як спеціалістами, так і неспеціалістами, тому словникова стаття містить найповнішу інформацію про переклад відповідної фразеологічної

одиниці. По-друге, аналізовані нами фразеологізми з антропонімічним компонентом є, на наш погляд, фразеологічними зрощеннями, власне ім'я в них є стрижнем образу, ядром образу, тому при перекладі необхідно розкрити звідки відповідне ім'я було запозичено, у якому тексті вживалося, яке має значення тощо, тому перекладач повинен звертатися до комбінації перекладацьких рішень.

Узагальнені кількісні дані щодо частотності використання відповідного способу перекладу англійських фразеологізмів з антропонімічним компонентом у словнику К.Т. Баранцева представлені в табл. 1.

Таблиця 1

Способи передачі фразеологізмів з антропонімічним компонентом у фразеологічному словнику

Спосіб перекладу	Кількість	%
Комбінований переклад (описовий переклад + роз'яснювальний переклад)	73	32,6
Комбінований переклад (еквівалентний переклад + описовий переклад)	62	27,7
Комбінований переклад (інші види комбінацій способів)	47	20,9
Описовий переклад	23	10,3
Еквівалентний переклад	12	5,4
Лексичний переклад	7	3,1
Всього	224	100

Із вищенаведеної таблиці видно, що здебільшого при передачі фразеологічних одиниць з антропонімічним компонентом в англо-українському фразеологічному словнику К.Т. Баранцева застосовується комбінований переклад. У кількісному співвідношенні комбінований переклад становить 182 приклади – 81,2%. Нами були виявлені різні комбінації перекладацьких способів, де може поєднуватися два і навіть три способи. Найчастотнішими є поєднання описового та роз'яснювального перекладу та поєднання еквіваленту й описового перекладу. Власне ім'я при перекладі зберігалось переважно лише у тих випадках, коли було застосовано еквівалентний переклад або дослівний переклад. Власне ім'я передавалося за допомогою традиційного ономастичного відповідника, оскільки біблійні імена й імена міфологічних героїв і божеств мають у мові перекладу давно закріплені за ними традиційні відповідники.

ВИСНОВКИ

Найчастотнішими є два способи поєднання перекладацьких рішень при передачі англійських фразеологізмів з антропонімічним компонентом українською мовою у фразеологічному словнику – це поєднання описового та роз'яснювального перекладу. Під описовим перекладом ми розуміємо розкриття значення вихідного фразеологізму. Він наводиться у словниковій статті або відразу після англійського сталого сполучення слів, або у круглих дужках. Під роз'яснювальним перекладом ми розуміємо наведення інформації про походження відповідного фразеологізму, яка наводиться у квадратних дужках. Роз'яснювальний переклад може містити інформацію про походження відповідного фразеологізму з літературного твору, з міфу, з Біблії, від імені історичного діяча тощо. Роз'яснювальний переклад містить назву твору, його автора, дає відповідну історичну довідку тощо. Описовий же переклад розкриває за допомогою розгорнутого словосполучення або навіть речення значення вихідного фразеологізму. Поєднання описового перекладу та роз'яснювального перекладу найчастіше спостерігається при передачі фразеологізмів, антропонімічний компонент яких виражає ім'я літературного чи казкового героя, ім'я історичного діяча. Власна назва у таких випадках не зберігається. Навпаки комбінація еквівалентного перекладу з описовим перекладом спостерігається переважно у разі передачі фразеологізмів з антропонімічним компонентом, вираженим ім'ям біблійного чи античного героя. Ці фразеологічні одиниці були запозичені у порівнювані мови зі спільного джерела, тому мають еквівалентні відповідники у порівнюваних мовах, проте укладач словника не обмежується лише перекладом за допомогою еквіваленту, а також пропонує тлумачення значення вихідного фразеологізму за допомогою опису. У разі застосування еквівалентного перекладу власна назва, що входить до складу фразеологізму, передається за допомогою традиційного ономастичного відповідника, іноді власна назва переходить у загальну. Комбінований переклад може включати й інші поєднання, зокрема, лексичного перекладу і роз'яснювального перекладу чи описового перекладу, лексичного перекладу й аналогу, аналогу й опису, дослівного перекладу й описового чи роз'яснювального перекладу тощо.

Незначний відсоток застосування окремо одного перекладацького способу при передачі фразеологізмів з антропонімічним компонентом (описового перекладу, еквівалентного перекладу, лексичного перекладу) можна пояснити, по-перше, тим, що словник К.Т. Баранцева – це довідкове видання, призначене для користування широким колом осіб, як спеціалістами, так і неспеціалістами, тому словникова стаття

містить найповнішу інформацію про переклад відповідної фразеологічної одиниці. По-друге, аналізовані нами фразеологізми з антропонімічним компонентом є, на наш погляд, фразеологічними зрощеннями, власне ім'я в них є стрижнем образу, ядром образу, тому при перекладі необхідно розкрити, звідки відповідне ім'я було запозичено, у якому тексті вживалося, яке має значення тощо, тому перекладач повинен звертатися до комбінації перекладацьких рішень.

АНОТАЦІЯ

Пропоноване дослідження окреслює способи передачі англійських фразеологізмів з антропонімічним компонентом українською мовою. Дослідження виконано на матеріалі англо-українського фразеологічного словника за редакцією К.Т. Баранцева. Домінуючим способом передачі аналізованих фразеологізмів у довідковому виданні є комбінований переклад. Найчастіше комбінований переклад становить поєднання описового та роз'яснювального перекладу чи еквіваленту й описового перекладу. Зустрічаються також варіації й інших поєднань. Нечастотним є застосування окремо таких способів передачі вихідних фразеологізмів, як описовий переклад, еквівалент і лексичний переклад. Власне ім'я при перекладі зберігалось переважно лише у тих випадках, коли було застосовано еквівалентний переклад або дослівний переклад.

ЛІТЕРАТУРА

1. Голикова Ж.А. Перевод с английского на русский : учебное пособие. Москва : Новое знание, 2003. 287 с.
2. Казакова Т.А. Практические основы перевода. Санкт-Петербург : Изд-во Союз, 2000. 320 с.
3. Карабан В.І. Переклад з української мови на англійську : навчальний посібник. Вінниця : Нова Книга, 2003. 608 с.
4. Комиссаров В.Н. Теория перевода (лингвистические аспекты). Москва : Высшая школа, 1990. 253 с.
5. Корунець І.В. Теорія і практика перекладу (аспектний переклад) : підручник. Вінниця : Нова Книга, 2003. 448 с.
6. Кузьмин С.С. Идиоматический перевод с русского языка на английский. Москва : Флинта: Наука, 2004. 312 с.
7. Медведь А. Англійські фразеологізми з антропонімічним компонентом в аспекті перекладу. *Нова Філологія* : збірник наукових праць. Запоріжжя : ЗНУ, 2008. С. 294–298.
8. Набока О.М. Біблієзми з Євангелія від Матвія у мові та мовленні (на матеріалі англійських словників та текстів) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04. Одеса : ОНУ, 2006. 18 с.

9. Нелюбин Л.Л. Толковый переводоведческий словарь. Москва : Флинта, 2003. 320 с.
10. Пиввуева Ю.В., Двойнина Е.В. Пособие по теории перевода (на английском материале). Москва : Филоматис, 2004. 304 с.
11. Романова С.П., Коралова А.Л. Пособие по переводу с английского на русский. Москва : КДУ, 2004. 176 с.
12. Селіванова О. Сучасна лінгвістика : термінологічна енциклопедія. Полтава : Довкілля-К, 2006. 716 с.
13. Федоров А.В. Основы общей теории перевода. Санкт-Петербург : Филология Три, 1990. 414 с.
14. Англо-український фразеологічний словник / за ред. К.Т. Баранцева. Київ : Знання, 2005. 1056 с.
15. Кунин А.В. Англо-русский фразеологический словарь. Москва : Русский язык, 1984. 942 с.

Information about the authors:

Yeromenko S. V.,

Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Translation
Odessa I. I. Mechnikov National University
2, Dvoryanskaya str., Odesa, 65082, Ukraine

Rayevska I. V.,

Candidate of Philological Sciences,
Associate Professor at the Department of Translation
Odessa I. I. Mechnikov National University
2, Dvoryanskaya str., Odesa, 65082, Ukraine